

سرنوشت تأسف بار یک اثر باستانی

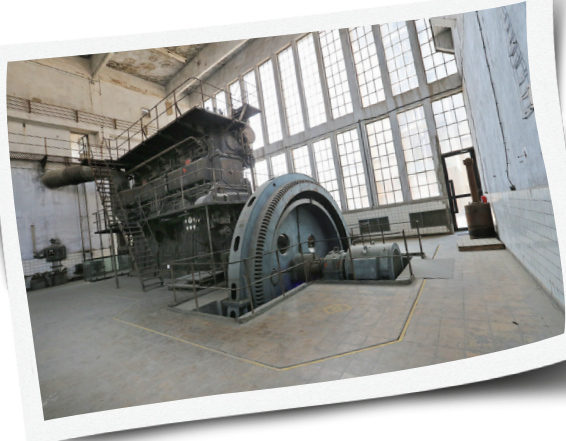
موضوع:
بازمانده
کتیبه
شکار شیر

در بخشی از حیاط کارخانه سیمان ری تکه سنگی وجود دارد که نباید به‌سادگی از کنار آن گذشت؛ تکه سنگی که روزگاری بخشی از یک کتیبه بزرگ تاریخی بود. آنچه از روی این کتیبه می‌توان دید بخشی از دم شیری است که روی سنگ حکاکی شده است. علیرضا کورش لی، محقق و ری پژوه، می‌گوید: «اینکه چرا این کتیبه به این شکل درآمده و در بخشی از کارخانه سیمان جا خوش کرده است به سال‌ها قبل برمی‌گردد. کتیبه‌ای که از آن صحبت می‌کنیم در قسمت شمال شرقی ری باستان روی سینه کوه حکاکی شده بود. تاریخ اولیه حکاکی کتیبه به دوران ساسانی برمی‌گردد. از آنجا که ری همیشه نفر جگه مورد علاقه ایل قاجار بود، فتحعلی شاه در گشت و گذار خود در ری این کتیبه را می‌بیند و بی‌درنگ دستور می‌دهد نقش روی آن صاف و تصویری از او حکاکی شود.

این کار به عبدالله خان معمار که نقاش‌باشی دربار بود و همچنین محمدقاسم حجار باشی سپرده شد و تصویری از شکار شیر فتحعلی شاه در آن نقش بست. این کتیبه و نقش برجسته شکار شیر یکی از آخرین نقش برجسته‌هایی بود که در ایران تحت تأثیر آثار دوره ساسانی حجاری شد و تنها نقش برجسته مستندی بود که تصویری واضح از فتحعلی شاه و مراسم شکار شاهی را نشان می‌داد. متأسفانه این سنگ‌نگاره بر اثر کوه‌خواری کارخانه سیمان از بین رفت و تکه کوچکی از آن باقی ماند و به کارخانه سیمان منتقل شد.

حسن فراهانی از کارشناسان موزه کارخانه سیمان ری، می‌گوید: «در کتاب «مهندس مسلمان» خاطرات مهندس منوچهر سالور که از مدیران بنام کارخانه سیمان بود، درباره کتیبه شکار شیر فتحعلی شاه خواندم که نوشته بود: «به آقای صغار گفتم ۳۰۰ ریال بگیر و این تصویر را رنگ کن تا بهتر دیده شود. از طرفی این تصویر فتحعلی شاه ترک خورده و به‌زودی خرد خواهد شد.» فراهانی می‌گوید: «کتیبه یک سنگ یک تکه بود و روی کوه سرسره قرار داشت و نمی‌توانستند به‌طور کامل آن را از کوه جدا کنند. گویا آقای سالور سال ۱۳۲۶ این موضوع را هم با میراث فرهنگی وقت مطرح می‌کند و به نتیجه‌ای نمی‌رسد.»

موضوع:
فروش برق
مازاد کارخانه

تأمین برق بیمارستان‌ها و مراکز مذهبی

سیمان ری با وجود ۲ دیزل و ۴ توربین برق زیادی تولید می‌کرد در حالی که به گفته فراهانی، کارخانه مازاد برق زیادی داشت و این مازاد تولید برق به فروش می‌رسید. برق کارخانه به شهرداری، حرم شاه عبدالعظیم، حرم بی‌بی زبیده، چیت‌سازی ری، بیمارستان فیروزآبادی، بیمارستان روان‌پزشکی رازی، کارخانه تولید گلیسیترین و صابون ری فروخته می‌شد. خانه‌های کارگری نیز از این برق بهره می‌بردند اما در ۹ اسفند ۱۳۶۳ ساعت ۱۱:۳۰ شب کلید کارخانه خاموش شد و همه مولدهای برق از کار افتاد و دیگر روشن نشد.

شمسی خط ۲ کارخانه نیز افتتاح شد. با افتتاح این خط تولید، ۲ مولد برق دیگر نیز به کارخانه اضافه شد. سال ۱۳۱۷ شمسی قرار بود خط تولید شماره ۳ راه‌اندازی شود. بیش از ۷۵ درصد کارهای ساختمانی خط سوم کارخانه انجام شد حتی بخشی از ماشین‌آلات مورد نیاز نیز خریداری شد، اما به دلیل جنگ جهانی دوم، کشتی حامل تجهیزات در کانال سوئز توسط متفقین توقیف و ماشین‌آلات مصادره شد که در نتیجه، خط شماره ۳ با وقفه چندساله در سال ۱۳۳۴ کار خودش را با توربین‌های مولد برق جدید شروع کرد. کارخانه

کارخانه سیمان ری بخش زیادی از برق خانه‌ها، ادارات و بیمارستان‌های تهران را تأمین می‌کرد. سال ۱۳۱۲ زمانی که نخستین خط تولید کارخانه سیمان ری راه‌اندازی شد ۲ توربین حرارتی مولد برق نیز برایش در نظر گرفته شد. برق تهران توان تأمین برق کارخانه سیمان را نداشت. حسن فراهانی، کارشناس موزه کارخانه سیمان ری، می‌گوید: «شاید برایمان جالب باشد که بگویم در یک دوره زمانی کارخانه سیمان ری بخشی از برق تهران را تأمین می‌کرد. بعد از خط یک که روزانه ۱۰۰ تن سیمان آنجا تولید می‌شد و مولد برق قوی داشت، سال ۱۳۱۶

جاده جادویی

سال ۱۳۰۷ بعد از اینکه نخستین تحقیقات زمین‌شناسی برای جانمایی کارخانه سیمان ری انجام شد، «پدرسن» دانمارکی به ایران آمد و نخستین قرارداد خارجی کارخانه سال ۱۳۱۰ با شرکت دانمارکی اف. ال. اسمیت F.L. Smidth بسته شد و کارخانه سال ۱۳۱۲ شروع به کار کرد. حسن فراهانی که این روزها به‌عنوان کارشناس موزه در کارخانه سیمان ری فعال است و سمت آخرین مدیر امور اداری و مالی کارخانه را نیز در کارنامه خود دارد می‌گوید: «پدرسن دانمارکی مرد زیرکی بود. او متوجه شده بود که ری فضایی مذهبی دارد و مسافرهایی بی‌شماری روزانه برای زیارت حرم شاه عبدالعظیم (ع) از نقاط مختلف کشور به شهرری می‌آیند. از طرفی، خوب می‌دانست که جذب کارگر برای چنین کارخانه بزرگی کار چندانی ساده‌ای نیست. تبلیغات و رسانه هم که آن روزها نبود. او مشاهدات میدانی را شروع کرد و تصمیم گرفت جاده‌ای از حرم مطهر تا کارخانه بسازد. جاده باریک و خاکی به‌نوعی میانبر از کارخانه به حرم شاه عبدالعظیم (ع) بود. با ساخته شدن جاده گهگاهی هم در شکه آنجا رفت و آمد می‌کرد.»

موضوع:
جاده‌های خاکی
از حرم تا کارخانه
سیمان ری

این جاده را دیدم کنجکاو شدم تا انتهای مسیر بروم. انتهای مسیر به کارخانه بزرگی می‌رسید. نگهبان کارخانه گفت: «بچه چه می‌خواهی؟ سر تکان دادم و حرفی نزد. زور بازویم را که دید ادامه داد: می‌خواهی اینجا کار کنی؟ و اینگونه من به‌عنوان کارگر وارد کارخانه شدم.» فراهانی می‌گوید: «این جاده جوان‌های بسیاری را از حرم به سمت کارخانه کشاند. همیشه به آن جاده جادویی می‌گفتم. این جاده در حال حاضر همان خیابان ابن بابویه است.»

دختر مظفرالدین شاه

۱۶۰ تن سیمان از اینجا خرید

کارخانه سیمان ری به‌عنوان موزه صنعت یکی از جذاب‌ترین موزه‌های پایتخت است؛ موزه‌ای با اسناد دیدنی از معاملات، موضوعات مربوط به امور کارگران و عکس‌های جذاب.

سال ۱۳۶۳ زمانی که کارخانه سیمان ری تعطیل شد خط یک را نگه داشتند و خط ۲ و ۳ فروخته شد. معصومه پاشازاده، کارشناس موزه کارخانه سیمان ری، می‌گوید: «تا دهه ۹۰، این کارخانه به‌عنوان انبار استفاده می‌شد. گاهی هم به‌عنوان لوکیشن فیلم‌ها از آن بهره می‌گرفتند. معروف‌ترین فیلمی که باعث شده نگاه‌ها به سمت کارخانه سیمان جلب شود، سریال پایتخت بود که ما لوکیشن این کارخانه را در رویارویی خانواده معمولی با داعشی‌ها می‌بینیم. متأسفانه در این فرایند بخش‌هایی از کارخانه تخریب شد. سال ۱۳۹۷ کارخانه سیمان ری در فهرست آثار ملی کشور قرار گرفت و نام میراث صنعتی تهران برای آن انتخاب و موزه کارخانه سیمان ری ۱۴۰۱ افتتاح شد.»

پاشازاده درباره اسناد مربوط به فاکتور خرید چهره‌های معروف از کارخانه صحبت می‌کند: «سند امضاشده رجبعلی منصور، ملقب به منصورالملک، سیاستمدار ایرانی در موزه موجود است که در دوره پهلوی، دو مرتبه سمت

موضوع:
اسناد و
مدارک موزه
کارخانه

نخست‌وزیری ایران را داشت. در دوره‌ای که منصور وزیر «طرق و شوارع» (وزیر راه) بود بتن‌های عملیات راه‌سازی و غیره را از کارخانه سیمان ری خریداری می‌کرد.» سند دیگر مربوط به خرید و امضای فخرالدوله دختر مظفرالدین شاه است که ۱۶۰ تن سیمان از کارخانه خرید. به گفته کارشناس موزه کارخانه سیمان ری، بخشی از این سیمان در ساخت مسجد فخرالدوله استفاده و در اسنادی مشخص شده است که برای ساخت سفارت بلژیک سابق نیز به کار گرفته شده است. سند دیگر مربوط به علی‌قلی سپاهی، نخستین مدیر کارخانه سیمان است که با درایت و تلاش‌های او کارخانه سیمان ری به‌عنوان نخستین کارخانه سیمان خاورمیانه شروع به کار کرد و انقلاب صنعتی را در کشور به‌وجود آورد.»